

**ФАХІВЕЦЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ**

¹Шевяков Олексій, ²Славська Яніна, ²Алфьоров Олександр

¹Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

²Днепропетровская консерватория имени М. Глинки.

Аннотация

В статье на основании изучения научных источников проанализировано сущность таких понятий, как «профессия», «специальность», «квалификация» и «специалист». Освещено разные подходы к их толкованию в современной науке. Выделено и детально характеризировано структурные компоненты профессиональной личности специалиста – профессиональную направленность, профессиональную компетентность, профессионально важные качества и профессионально важные психофизиологические свойства. Подано определение понятия «специалист по физической культуре» и перечень основных компетенций выпускников высших учебных заведений физкультурно-педагогического направления. Определено критерии готовности к профессиональной деятельности современного специалиста физической культуры.

Ключевые слова: профессия, специальность, квалификация, специалист физической культуры, профессиональная деятельность.

Annotation

On the basis of scientific resources the article gives the analysis of following concepts: «profession», «specialty», «qualification» and «specialist». Different approaches to treating these concepts in the modern science are revealed in the article. The structural components of professionally aimed individual are allocated and analyzed in details: professional orientation, professional competence, professionally important qualities and professionally important physiological properties. The meaning of the concept «a specialist in physical training» is given in the article as well as the list of main competences of graduates of higher educational institutions of physical training and teacher training direction. Among them great attention is paid to: forming the basis of rational behavior, aesthetic norms and skills in the training process; assistance in labor, intellectual and aesthetic education of pupils during the lesson of physical training; forming the essentials of self-behavior of an individual in the process of physical training. The criteria of readiness for professional activity of the modern professional in physical training are defined: forming the basic and professional economic culture of the

individual of an employee; value-semantic orientations; attitude to the profession; forming the systemic integrational skills; the awareness about peculiarities of the region and regional peculiarities of the system of physical education; willingness to participate in development of the market field; the acceptance of responsibility for their own career; willingness to provide competition using moral methods; realizing by the specialist the scientific reduction of basic theories into elaboration of conceptual fundamentals of professional activity in conditions of market economy.

Key words: profession, specialty, qualification, a specialist in physical education, professional activity.

Постановка проблеми. Докорінні зміни в соціально-економічному і духовному розвитку держави, модернізація системи освіти в Україні поставили на порядок денний проблему вдосконалення підготовки педагогічних кадрів. Реалізація вимог часу, зокрема інтеграція національної освіти в європейський освітній простір, вимагає створення технологій професійної підготовки майбутніх фахівців, спрямованих на підвищення кваліфікації, професійної компетентності, конкурентоспроможності відповідно до зростаючих умов на ринках праці. Тому професійно підготувати майбутніх педагогів, здатних цілком відповідати високим професійним орієнтирам ХХІ століття, є складним і відповідальним завданням.

Це стосується і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. Сьогодні важливо, щоб у вищих навчальних закладах забезпечувалося не тільки спрямування навчально-виховного процесу на озброєння майбутніх фахівців спеціальними знаннями, вміннями і навичками, а й розвиток професійно значущих якостей особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту, її інтелектуального потенціалу, можливостей, інтересів, нахилів, мотивів і ціннісних настанов.

Усе це потребує переосмислення мети, змісту, функцій і завдань професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах України відповідно до вимог особистісно орієнтованої парадигми освіти, необхідності забезпечення високої конкурентоспроможності фахівця з фізичного виховання.

Аналіз останніх публікацій. Різні аспекти функціонування системи неперервної професійної освіти висвітлено в працях вітчизняних учених А. Алексюка, В. Галузинського, С. Гончаренка,

М. Євтуха, І. Зязюна, Н. Ничкало, С. Сисоевої.

Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців ґрунтовно досліджувалися вітчизняними ученими (Р. Гуревич, А. Лігоцький, Л. Хомич, Я. Цехмістер), зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту – вітчизняними (О. Вацеба, Е. Вільчковський, М. Герцик, О. Демінський, В. Завацький, О. Куц, В. Платонов, Б. Шиян, Ю. Шкретій) і російськими (А. Барбанова, В. Приходька, Н. Фазлеева, Г. Шашкіна) дослідниками. Особливе місце належить працям українських учених, в яких аналізувалася професійна підготовка майбутніх фахівців у контексті особистісно орієнтованої освіти (Г. Балл, І. Бех, О. Корносенко, В. Мартиненко, С. Подмазін, В. Рибалка, Л. Сущенко).

Метою дослідження є з'ясування сутності таких понять, як «професія», «спеціальність», «кваліфікація» та «фахівець» у сучасній науковій літературі.

Обговорення результатів дослідження. Відразу зазначимо, що тлумачні словники української мови ототожнюють поняття «професія» і «фах». Так, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В. Бусела подається таке трактування поняття фаху:

1. Вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія.

2. Основна кваліфікація, спеціальність [1, с. 1530].

На подібне визначення нагряпаємо й у «Тлумачному словнику української мови» (автор А. Івченко) [4, с. 501].

У Словнику з професійної освіти поняття «професія» подається більш розгорнуто і трактується як «вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань та практичних навичок, набутих

в результаті фахової підготовки, досвіду роботи» [11, с. 276].

Натомість Е. Калицький подає більш узагальнене визначення цього поняття. Зокрема автор переконаний, що професія – це історично і культурно зумовлене суспільне явище, яке об'єктивно визначається досягнутим рівнем розподілу праці. Це набутий в процесі навчання і виховання, орієнтований на суспільний розподіл праці комплекс систематичних знань, умінь і навичок, здібностей і переконань людини, який є передумовою до виконання кваліфікованої праці в матеріальному і нематеріальному виробництві [5, с. 63].

Однак нам більш імпонує визначення цього поняття науковцями М. Герциком, О. Вацебою, які розглядають професію як «своєрідну сукупність умінь, навичок, видів діяльності, особистих захоплень та зацікавлень людини, що слугує джерелом заробітку, сприяє виявленню творчих здібностей і реалізації власних та суспільних устремлінь» [2, с. 84]. Погоджуємось також із Л. Сущенко, яка зазначає, що «професія визначає місце людини у соціальній структурі та є джерелом її духовного і матеріального благополуччя. Професія найчастіше пов'язана з освітою, колом інтересів, потребами, вона накладає відбиток на особу, її світогляд, поведінку тощо» [13, с. 45].

У науковій літературі поняття «спеціальність» трактується як спеціалізація діяльності за предметом праці. Зокрема в педагогіці існує таке визначення цього поняття: «конкретний, історично сформований вид трудової діяльності, який систематично виконується спеціалістом в руслі певної професії і дає йому засоби для існування» [12, с. 545]. Натомість дослідники М. Герцик, О. Вацеба тлумачать спеціальність більш вузько – як «вузький, спеціалізований вид трудової діяльності у рамках конкретної професії, в

якому людина досягла потрібного рівня підготовки, певної професійної майстерності, набула необхідного досвіду» [2, с. 84]. Науковці вважають, що це той вид діяльності, в якому фахівець набув додаткових, глибоких знань, умінь і практичних навичок. Нам близьке саме таке визначення поняття «спеціальність», і тому будемо його дотримуватися в нашому дослідженні.

На думку дослідників В. Маслова та Н. Зволинської, спеціальність у сфері фізичної культури та спорту – це «сукупність знань про фізичну культуру й людину, яка займається фізкультурно-спортивною діяльністю; досвід емоційно-ціннісних відношень; моральних норм; умінь передавати цінності фізичної культури сукупність, достатню для продуктивного суспільного носія спортивного досвіду (фахівця) з іншою людиною (що навчається) з метою гармонізації її природних фізичних даних» [8, с. 8].

1) ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань й умінь, необхідних для виконання ним певного виду роботи. Залежно від кваліфікації працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому тарифний розряд згідно з тарифно-кваліфікаційними довідниками;

2) характеристика певного виду роботи, що встановлюється залежно від її складності, точності й відповідальності;

3) характеристика предмета, явища» [3, с. 158].

Традиційно, як вважають В. Маслов, Н. Зволинська, терміном кваліфікація у вищій освіті позначалася конкретна професія [8, с. 8]. Укладачі нового переліку спеціальностей пропонують називати кваліфікацією саме найменування рівня підготовки, яка реалізується відповідною професійно-освітньою програмою, – бакалавр, спеціаліст, магістр.

Значно ширше подається трактування поняття «кваліфікація»

в енциклопедії «Педагогіка» (за ред. Є. Рапацевича). Зокрема цей термін означає:

1) рівень розвитку здібностей працівника, який дозволяє йому виконувати трудові функції певного ступеня складності в конкретному виді діяльності, рівень професійної готовності до певного виду праці;

2) професія, спеціальність [12, с. 230-231].

Л. Сущенко пропонує використовувати разом з обґрунтованими вище і термін професійна кваліфікація, в який вкладає його традиційне розуміння – конкретизацію професії, спеціальності [13, с. 46].

На думку Ю. Нагірного, кваліфікація є «комплексною характеристикою якості праці фахівця, що зумовлюється його освітнім рівнем і фаховою підготовкою за певною спеціальністю» [9, с. 13]. Кваліфікація випускників вищих навчальних закладів, яка засвідчена дипломами про вищу професійну освіту, забезпечує їм можливість здійснення різних видів професійної діяльності, визначених державним освітнім стандартом вищої професійної освіти в частині державних вимог до мінімуму освіти й рівня підготовки випускників.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти характеризує ступінь сформованості особистості, системи знань, умінь і навичок, який забезпечує здатність особи до фахової діяльності відповідного рівня [9, с. 13].

Нам також близьке трактування Ю. Нагірним поняття «фахівець», якого ми будемо дотримуватись у нашій роботі. Відповідно до нього фахівець – це особа, яка професійно володіє знаннями, інструментарієм і навичками певного роду діяльності відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня [9, с. 13].

Зокрема, у науковій літературі зустрічається чотирикомпонентна професійно зумовлена структура

особистості спеціаліста, характеристику якої подаємо у табл. 1.

Зважаючи на це, майбутній фахівець з фізичної культури, на нашу думку, – це особистість, яка цілеспрямовано здобуває у спеціалізованих вищих навчальних закладах професійну освіту в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності.

У результаті такої підготовки сучасний фахівець з фізичної культури і спорту повинен:

– знати: зміст традиційних та інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту; форми, методи і принципи організації традиційного та інноваційного навчання; медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціокультурні основи традиційних та інноваційних технологій у галузі фізичної культури і спорту;

– уміти: планувати, організовувати і проводити заняття з використанням традиційних та інноваційних технологій; застосовувати на заняттях сучасні засоби й методи фізичного виховання, адекватні змісту застосовуваних технологій; оцінити ефективність використовуваних технологій і контролювати якість навчально-виховного процесу; аналізувати й коректувати свою професійну діяльність; організовувати і проводити наукові дослідження у сфері професійної діяльності [7, с. 57].

Натомість О. Корносенко деталізує вимоги до компетенцій випускників вищих навчальних закладів фізкультурно-педагогічного спрямування, затверджені Держстандартом. Зокрема він називає такі: формування системи знань про фізичну культуру в процесі фізичного виховання; навчання руховій дії в процесі заняття фізичними вправами; раціональне формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок у багаторічному процесі фізичного виховання; навчання осіб, що ються фізичними

Професійно зумовлена структура особистості фахівця

Підструктури	Соціально-психологічні і психофізіологічні компоненти підструктур	Професійно-зумовлені ансамблі компонентів підструктур (ключові кваліфікації)
Професійна спрямованість	Схильності, інтереси, ставлення, очікування, установки, мотиви	Соціально-професійні здібності: готовність до кооперації, спрямованість на досягнення, успіх і професійний ріст, корпоративність, надійність, соціальна відповідальність та ін.
Професійна компетентність	Професійні знання, вміння і навички, кваліфікація	Соціально-правова і економічна компетентність, спеціальна компетентність, персональна компетентність (знання, вміння, які виходять за межі однієї професії), автокомпетентність
Професійно важливі якості	Уважність, спостережливність, креативність, рішучість, контактність, самоконтроль, самостійність та ін.	Професійна самостійність, соціально-професійний інтелект, здатність до планування технологічних процесів, діагностичні здібності, професійна мобільність, самоконтроль та ін.
Професійно-значущі психофізіологічні властивості	Енергетизм, нейротизм, екстравертованість, Зорова координація, реактивність та ін.	Узагальнені професійні здібності: координація дій, швидкість реакції, окомір, спритність, витривалість, стресостійкість та ін.

Примітка. Джерело: [10, с. 147].

вправами, використовувати набуті знання, вміння та навички в повсякденному житті з метою самовдосконалення; формування в навчально-виховному процесі ідейних основ раціональної поведінки, естетичних норм і навичок; сприяння трудовому, інтелектуальному, естетичному вихованню школярів у процесі занять фізичною культурою; формування основ самовиховання особистості в процесі фізичного виховання; організація процесу фізичного виховання школярів у режимі навчального дня школи та позакласних занять фізичними вправами; організація діяльності учнів на уроці фізичного виховання; забезпечення дотримання правил техніки безпеки під час занять фізичними вправами; удосконалення рухових якостей у процесі фізичного виховання; збереження і зміцнення здоров'я школярів у процесі фізичного виховання; планування навчально-виховного процесу з фізичної культури в школі та позаурочної

роботи; здійснення різних видів контролю в процесі заняття фізичними вправами; установлення ділових і неформальних особистих стосунків з учнями в процесі фізичного виховання; вивчення вікових та індивідуальних особливостей учнів; вивчення особливостей процесу фізичного виховання і результатів власної діяльності тощо [6, с. 68-69].

Висновок. Зважаючи на те, що сучасний фахівець фізичної культури має бути готовим працювати у ринкових умовах, це ставить перед ним нові вимоги. З огляду на це фахівець у галузі фізичної культури – це особа, готова до здійснення оздоровчо-спортивно-педагогічної (синтетичної) діяльності на основі сформованих педагогічних (рефлексивних і проектних) здібностей, які виявляються у знаннях, уміннях і навичках дидактики фізичного виховання і здоров'язбереження, його вимірюванні, формуванні і збереженні в умовах науково обґрунтованих форм організації

навчального процесу [14, с. 121-123]. Ринкові умови функціонування визначають такі критерії його готовності до професійної діяльності: сформованість базової та професійної економічної культури особистості працівника; ціннісно-сміслові орієнтації; ставлення до професійної діяльності (стійкість професійного інтересу та його компонентний (інтелектуальний, емоційний, вольовий) склад; сформованість системних інтегративних умінь (гностичних, проєктивних, конструктивних, комунікативних, організаторських); знання особливостей регіону і регіональних особливостей системи фізичного виховання, готовність брати участь у розвитку галузі ринку; визнання власної відповідальності за професійну кар'єру, готовність забезпечувати конкуренцію моральними способами; здійснення фахівцем наукової редукції основоположних теорій (діяльності, управління, соціалізації, особистісно орієнтованої освіти) в розробку кон-

цептуальних основ професійної діяльності в умовах ринкової економіки.

Перспективи подальшого дослідження професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури вимагають розробки конкретних ситуацій, які мають особистісний характер у розвитку професійної культури майбутніх фахівців.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Герцик М.С. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання та спорт» : [навч. посіб.] / М.С. Герцик, О.М. Вацеба. – Львів : Українські технології, 2002. – 232 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Івченко А. Тлумачний словник української мови / А. Івченко. – Харків : «Фоліо», 2002. – 541 с.
5. Калицкий Э.М. Трансформация профессионального образования в современном обществе / Э.М. Калицкий. – Мн. : РИПО, 1997. – 113 с.
6. Корносенко О. Освітньо-педагогічна технологія професійної підготовки фахівців фізичної культури / О. Корносенко // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2009. – № 2. – С. 67-72.
7. Мартиненко В.В. Проблеми неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту / В.В. Мартиненко // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 55-58.
8. Маслов В.И. Многоуровневая структура физкультурного образования – очередной указ или особая общественная необходимость / В.И. Маслов, Н.Н. Зволинская // Теория и практика физической культуры. – 1994. – № 12. – С. 2-8.
9. Нагірний Ю.П. Фахова підготовка інженерів : діяльнісний підхід / Ю.П. Нагірний. – Львів : ІНВП «Електрон», 1999. – 310 с.
10. Общая и профессиональная педагогика : [учебное пособие для студентов педагогических вузов] / под. ред. В.Д. Симоненко. – М. : Вентана-Граф, 2006. – 368 с.
11. Професійна освіта: словник : [навч. посіб.] / за ред. Н.Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
12. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2005. – 719 с.
13. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сущенко Людмила Петрівна. – К., 2003. – 649 с.
14. Фазлеев Н.Ш. Интегральный подход к подготовке педагога физической культуры / Н.Ш. Фазлеев // Педагогика. – 2006. – № 6. – С. 121-123.

